

Paulina Stępniewska

"„Nowa” Turcja : aspekty polityczne, gospodarcze i społeczne", red. Jakub Wódka, Warszawa 2015 : [recenzja]

Bezpieczeństwo : teoria i praktyka : czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego 10/1, 213-217

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Paulina Stępniewska

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

„Nowa” Turcja. Aspekty polityczne, gospodarcze i społeczne,
red. Jakub Wódka

[Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2015, 312 s.]

Republika Turecka przez wielu badaczy została okrzyknięta państwem-fenomenem. W większości aspektów swojego istnienia czy funkcjonowania nie daje się zamknąć w sztywne schematy. Zapewne dlatego w ostatnich dekadach stała się tematem wielu analiz i opracowań, próbujących choć w małym stopniu zrozumieć jej przemiany.

W świecie naukowym czytelnicy poszukujący prac z zakresu politycznych zmian zachodzących w Republice Tureckiej mogą czuć się w pełni usatysfakcjonowani. Popularność tej tematyki potwierdzają zarówno duże ośrodki naukowe, jak i prestiżowe wydawnictwa czy periodyki, każdego roku przygotowujące nie tylko mnóstwo analiz polityki zagranicznej Turcji i jej roli na arenie międzynarodowej, ale również opracowań odnoszących się do coraz bardziej zawiłych i fascynujących meandrów reform wewnętrznych pod rządami Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (*Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP) dowodzonej przez Recepta T. Erdogana.

Na polskim polu akademickim zainteresowanie państwem znad Bosforu rozkwitło relatywnie niedawno, ale z ogromną satysfakcją należy zauważyć, że polskim naukowcom już udało się wzbogacić politologiczny dorobek wieloma kluczowymi i wartościowymi pracami z zakresu studiów turkologicznych. Jednym z aktywnych ośrodków naukowych w tym obszarze jest Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, który objął obowiązki wydawnicze w poniżej zaprezentowanej pozycji

pt. „Nowa” Turcja. *Aspekty polityczne, gospodarcze i społeczne*, pod redakcją naukową Jakuba Wódki. Na wstępie warto odnotować, że jest to jedna z niewielu polskich publikacji podejmującej problematykę z zakresu polityki *stricto* wewnętrznej Turcji – dominuje tendencja opisywania tego państwa jako aktora sceny międzynarodowej oraz regionalnej.

Książka została podzielona na trzy części, koncentrujące się na najważniejszych aspektach funkcjonowania państwa: politycznym, gospodarczym oraz społecznym. Jednocześnie, jak zauważa sam Jakub Wódka, współczesne procesy w polityce światowej i narodowej nie pozwalają nam na stawianie przejrzystych podziałów naukowych (s. 12). Tym samym zaprezentowane analizy czerpią wiedzę z każdego aspektu funkcjonowania Republiki Tureckiej i odnoszą się do kontekstu międzynarodowego, co podnosi wartość poznawczą całej publikacji.

W każdej z części czytelnik otrzymuje autorskie analizy wybranych problemów, opracowane przez dziewięciu polskich badaczy posiadających niezaprzecalnie rozległą i pogłębioną wiedzę turkologiczną, reprezentujących jednocześnie różne ośrodki badawcze. W tym miejscu należy również odnotować istotny walor tej publikacji, jakim jest szerokie wykorzystywanie przez niektórych badaczy opracowań i analiz turekojęzycznych.

Pierwszą część, odnoszącą się do aspektów politycznych, otwiera praca Adama Szymańskiego dotycząca barier Turcji na drodze do pełnej demokratyzacji państwa. Zrozumienie tych przeszkód jest niezbędne do zrozumienia pozycji Turcji w relacjach z Unią Europejską, jak również jej funkcjonowania w sferze polityki wewnętrznej. Autor postawił sobie za cel udowodnienie hipotezy, jakoby mur oddzielający Turcję od świata demokratycznego zbudowany był z trzech filarów: modelu silnego i scentralizowanego państwa, dysfunkcjonalnej roli czynników ideologicznych oddziałujących na system polityczny oraz deficytu demokratycznej kultury politycznej elit tureckich. Co interesujące, Adam Szymański uznaje te przeszkody za wtórne, czyli istniejące niezależnie od sprawujących władze partii czy nastrojów politycznych.

Drugi rozdział, autorstwa Macieja Herbuta, to próba zrozumienia polityki kształtowanej przez partię AKP poprzez odniesienie jej do historii państwa tureckiego. Takie podejście badawcze poskutkowało ciekawą konkluzją, iż współczesna doktryna polityczna jest efektem długofalowego procesu ewolucyjnego, bazującego na tradycji kemalistowskiej, a nawet otomańskiej, która jedynie wykorzystuje nowoczesne instytucje czy struktury polityczne (s. 44) do utrzymania swoich wpływów.

Coraz częściej analizowaną kwestią w ramach rozważań nad wewnętrzną polityką Turcji oraz nad działaniami proislamskiej (czy postislamskiej) partii Recepca T. Erdogana jest funkcjonowanie tureckiego systemu partyjnego. Z tym zagadnieniem zmierzył się Karol Bieniek w trzecim rozdziale książki. Autor stawia tezę badawczą, iż głównym czynnikiem warunkującym strukturę parlamentarną Turcji jest podział elektoratu na centrum i peryferia. Jednocześnie udowadnia, że w czasach rządów AKP dokonana się jakościowa zamiana miejsc. Dotychczasowa elita przesunięta została w obszar peryferiów, równocześnie elektorat partii rządzącej wraz ze swoimi reprezentantami stał się swoistym centrum, skupiającym władzę wręcz absolutną, jednocześnie osłabiając i marginalizując inne siły polityczne. Fenomen tej sytuacji politycznej warunkuje fakt, iż praktycznie od początków istnienia Republiki

Tureckiej, czyli od 1923 r., to jedynie świeckie elity polityczne najstarszej partii CHP, umacniane przez „stróża” laickości państwa – armię wierną ideom kemalizmu – dzierżyły władzę (s. 67).

Przykładem rozważań płynnie przechodzących z aspektów wewnętrznych w międzynarodowe jest kwestia cypryjska. To swoisty węzeł gordyjski bezpieczeństwa międzynarodowego i polityki wewnętrznej Turcji od zarania konfliktu. O ile jednak problematyka ta została omówiona w wielu opracowaniach odnoszących się do oficjalnych stanowisk państwa tureckiego w poszczególnych latach sporu, o tyle polityczne walki wewnętrzne często były pomijane. Tym samym dużą innowacyjnością wykazał się w rozdziale czwartym Przemysław Osiewicz, który przedstawił analizę stanowisk czterech partii politycznych obecnie zasiadających w Zgromadzeniu Narodowym z okresu rządów AKP, czyli od roku 2002.

W ostatnim rozdziale tej części książki Jakub Wódka podnosi unikatowy aspekt polityki wewnętrznej Turcji, jakim są relacje cywilno-wojskowe. Podczas gdy niezależna kontrola cywilna nad siłami wojskowymi jest niezbędnym elementem w pełni demokratycznego państwa, projekt laickiej Republiki Tureckiej autorstwa ojca-założyciela Kemala Atatürka zakładała odwrotną zależność. Od 1923 r. do pierwszych wygranych wyborów przez AKP armia stawała się coraz bardziej aktywnym „strażnikiem” idei kemalistowskich, wpływając i kreując bezpośrednio politykę wewnętrzną i zewnętrzną, a w skrajnych przypadkach również obalając siłowo rządy podejrzewane lub otwarcie reprezentujące doktryny proislamskie, skrajnie populistyczne czy skorumpowane. Co nie mniej istotne, niejednokrotnie niedemokratyczne działania elity wojskowej i ich ostentacyjny wpływ na kształt Turcji był społecznie akceptowany, wręcz oczekiwany. Wojsko – zarówno ideologicznie, jak i instytucjonalnie – było uprawnione do uczestniczenia w życiu politycznym, chociażby dzięki autonomii szefa Sztabu Generalnego i Rady Bezpieczeństwa Narodowego czy nieformalnym wpływom na władze cywilne.

Punktem zwrotnym w omawianych relacjach okazało się przejęcie rządów przez Partię Sprawiedliwości i Rozwoju. Po ponad dekadzie dominacji Erdogana widoczny staje się proces ostrożnego odsuwania armii od polityki. Jak trafnie nazwał ten okres Jakub Wódka, mieliśmy do czynienia z przejściem od „szorstkiej kohabitacji” do widocznej eliminacji uprzywilejowanej pozycji elit wojskowych. Przytoczone i omówione zostały kamienie milowe w tym skutecznym planie działania władzy, tj. konflikt dotyczący kandydatury na urząd prezydenta postislamskiego Abdullaha Güla; głośna sprawa Ergenekon, czyli tzw. „głębokiego państwa” oraz dochodzenie w sprawie spisku Balyoz; szereg reform instytucjonalnych, w tym nowelizacje kodeksów prawnych czy zmiany personalne na najwyższych stanowiskach wojskowych. Konkluzją tekstu – pod rozważkę kolejnych badaczy – jest uwaga autora, iż osłabienie politycznej roli wojska w Turcji spowoduje paradoksalnie wzrost jej zdolności bojowych. Wydaje się, że ta refleksja wymaga pogłębionej naukowej analizy, która będzie możliwa dopiero w dłuższej perspektywie czasowej. Zarazem problem ten jawi się jako naglący w czasach, gdy siła militarna tego państwa jest konieczna w procesie przywracania stabilności w regionie czy kooperacji w ramach NATO.

Druga część książki koncentruje się na aspektach gospodarczych „nowej” Turcji. Rozpoczyna ją tekst Kingi Smoleń omawiający bardzo szczegółowo pozycję geoeconomiczną państwa w okresie rządów AKP. Potrzeba takiej analizy wydaje się oczywista, gdy przyjrzymy się dynamice rozwoju tureckiej gospodarki, szczególnie po tym

jak oficjalnie dołączyła do grupy G20. Tę siłę zawdzięcza kombinacji wielu czynników, m.in.: stabilizacji politycznej, wzmocnieniu sektora bankowego, zmianom legislacyjnym dotyczącym bezpośrednich inwestycji zagranicznych, taniej sile roboczej oraz potencjałowi ludnościowemu. Istotną rolę odegrały również warunki zewnętrzne, tj. program reform zapoczątkowany przez finansowe instytucje międzynarodowe, procesy liberalizacji i deregulacji, ekonomizacja polityki zewnętrznej czy wzrost relacji produkcyjnych na świecie. Naturalnie nie jest to proces zamknięty, a przed Turcją wciąż stoi wiele zawitych wyzwań, szczególnie w czasach rozchwianej gospodarki światowej. Państwo znad Bosforu nadal walczy z wysokim wskaźnikiem inflacji i bezrobocia, niskim PKB *per capita* czy wysokimi stopami procentowymi. Kluczowe wydają się działania zmierzające do profesjonalizacji siły roboczej, wzmocnienia edukacji młodej części społeczeństwa czy rozwoju przedsiębiorczości. Ponadto bardzo dużą barierą w dalszym rozwoju gospodarki stał się niski udział kapitału zewnętrznego, głównie z krajów Unii Europejskiej.

Zarysowaną we wcześniejszym rozdziale kwestię surowców oraz ich tranzytu w ramach polityki ekonomicznej państwa rozwinęła Justyna Misiągiewicz w naukowej analizie kładącej nacisk na aspekt bezpieczeństwa energetycznego Turcji. Strategia energetyczna w tym przypadku wynika głównie z czynnika zewnętrznego, którym jest jej położenie geostrategiczne jako państwa tranzytowego, łączącego państwa-źródła surowców energetycznych z odbiorcami. Nie bez znaczenia są z pewnością również warunki wewnętrzne, czyli chociażby aspiracje akcesyjne do UE oraz rosnące zapotrzebowanie na energię.

Na ostatnią część publikacji, dotyczącą aspektów społecznych Turcji, składają się dwie analizy, z których bardziej okazałą poczyniły dwie krakowskie badaczki, Joanna Bocheńska i Renata Kurpiewska-Korbut. Ich badania dotyczą dość naukowo popularnego tematu, jakim jest problem kurdyjski. Autorki podeszły do tego zagadnienia z perspektywy społeczno-kulturowej, koncentrując się na instytucjach kurdyjskich funkcjonujących w Turcji oraz ich roli w pokojowym rozwiązaniu konfliktu na Bliskim Wschodzie. Praca ta jest bardzo kompleksowa, prowadzi czytelnika przez to skomplikowane zagadnienie od czasów historycznych, przez aspekty kultury Kurdystanu i Kurdów, wprowadzany w ostatniej dekadzie program reform – i przechodzi do współczesnych rozwiązań instytucjonalnych, w których prym wiodą organizacje kultury, dające nadzieje na „podjęcie dialogu wewnętrznego w ramach polifonicznego ruchu kurdyjskiego” (s. 219). Autorki upatrują w rewitalizacji kurdyjskiej tożsamości oraz czerpaniu z ich trudnych doświadczeń fundamentalną szansę na zbudowanie stabilności w regionie Bliskiego Wschodu. Ta ostatnia konkluzja wydaje się jednak nader naiwna, biorąc pod uwagę meandry zależności i narodowe interesy wszystkich aktorów biorących udział w konflikcie, w tym samej Turcji.

Część dotyczącą aspektów społecznych Republiki Tureckiej zamyka praca Aleksandry Dzisiów-Szuskiewicz o oryginalnej tezie wpływu tureckiego futbolu na jej politykę wewnętrzną. Autorce rzeczywiście udało się wymienić i zanalizować sporo wydarzeń udowadniających związek między piłką nożną a polityką, który niestety wpływa tylko niekorzystnie na ten uwielbiany przez Turków sport.

Celowym zabiegiem było niezamieszczenie zakończenia czy podsumowania recenzowanej publikacji, wyrażające nadzieję na kontynuację wydawnicze. Z obiektywnych względów nie można zarzucać autorom braku całościowego i zamkniętego

omówienia podniesionych problemów. Praktycznie każdy aspekt analiz podlega nieustannej aktualizacji, ewoluuje i ulega zmianom. Jednocześnie wielowymiarowość i obszerność każdego problemu uniemożliwia wyczerpanie tematu w formie kilkudziesięciu stron prac naukowych.

Jednakże w powyższej selekcji tematów uderza brak konfliktu syryjskiego, kryzysu uchodźczego oraz walki z terroryzmem wewnętrznym i światowym. Pozostaje również niedosyt z powodu braku zainteresowania naukowców nowo pojawiającymi się zjawiskami w Turcji, tj. konfliktem rządzącej partii ze światowym ruchem Fethullaha Gülena, raczkującymi ruchami społecznymi lub socjologią i urbanistyką największych tureckich metropolii.

Konkludując, recenzowany zbiór prac naukowych jest wartościowym opracowaniem najważniejszych zagadnień wewnętrznej polityki tureckiej i z pewnością zajmie godne miejsce wśród innych prac z zakresu nauk politycznych. Redaktorowi udało się w jednej książce zebrać prace wybitnych badaczy podejmujących wyzwanie zbadania często pomijanych i skomplikowanych wewnętrznych aspektów funkcjonowania współczesnej Turcji. Tymczasem dzisiejsze wyzwania bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego Europy oraz rosnąca rola Turcji w ich rozwiązywaniu sprawia, że wręcz konieczne staje się zrozumienie decyzji i stanowisk tego państwa – a to nie jest możliwe bez zagłębienia się w mechanizmy polityczne, gospodarcze oraz społeczne.